

Verbroken relaties tussen gescheiden vaders en hun volwassen kinderen

Analyses vanuit het perspectief van kinderen en vaders

Matthijs Kalmijn

*Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI)-KNAW/
Universiteit van Groningen*

kalmijn@nidi.nl

Abstract

Broken Ties Between Divorced Fathers and Their Adult Children *A View from Both Sides of the Relationship*

Few studies have examined the long-term impact of parental separation on father-child relationships. Moreover, most studies have focused on continuous measures of contact, involvement, and relationship quality. This study focuses on the problem of broken ties, the situation where a relationship no longer exists between father and child. Using unique new survey data collected among adult children ($N = 3,062$) and their fathers ($N = 1,522$) in the Netherlands in 2017, we study the prevalence, determinants, and effects of broken ties from both sides of the dyad. We find that about one fifth of adult children no longer had contact with their father when there was a separation in youth. The risk of losing contact was associated with a combination of traditional gender roles in marriage and high levels of interparental conflict. The associations of broken ties with social well-being were modest for children but strong for fathers. Separated fathers who lost contact with their children had lower social well-being than other separated fathers. Moreover, when asked directly, a large majority of these fathers felt that the separation was responsible for the deterioration of the relationships with their children.

Keywords: divorce, intergenerational relationships, parental conflict, fathers, well-being, loneliness

1 Inleiding

Veel studies hebben laten zien dat de relatie tussen vaders en kinderen achteruitgaat nadat ouders gaan scheiden. Tegenwoordig is co-ouderschap een gebruikelijk arrangement na scheiding maar in het recente verleden leefde de ruime meerderheid van de kinderen bij de moeder en zagen zij daardoor hun vader minder frequent dan voor de scheiding (Cheadle, Amato, & King, 2010). Ook op andere aspecten van de relatie met de vader zijn negatieve effecten waargenomen, zoals op de hechtheid van de band, de mate waarin vaders investeren in de kinderen, en de hoeveelheid conflict in de relatie. De meeste studies op dit terrein richten zich op jonge en bij de moeder wonende kinderen en kijken naar de relatie tussen het kind en de niet-verzorgende (*non-resident*) vader (Amato, Meyers, & Emery, 2009; Bastaits & Pasteels, 2019; Cheadle et al., 2010; Kalmijn & De Graaf, 2000; Westphal, Poortman, & van der Lippe, 2014).

In de afgelopen jaren zijn er meer studies verschenen die naar de langetermijngevolgen kijken van scheiding voor de vader-kind relatie. Deze studies vergelijken kinderen van gehuwde en gescheiden ouders en laten zien dat, na controle voor een brede set achtergrondkenmerken, kinderen van gescheiden ouders minder contact hebben met de vader, minder steun met hem uitwisselen, en ook de relatie als minder hecht benoemen (Albertini & Garriga, 2011; Amato & Afifi, 2006; De Graaf & Fokkema, 2007; Hartnett, Fingerma, & Birditt, 2018; Kalmijn, 2015; Lin, 2008; Orbuch, Thornton, & Cancio, 2000). Andere studies in deze benadering richten zich op verschillen binnen gescheiden vaders en laten zien dat de kwaliteit van de vader-kind relatie samenhangt met de leeftijd van het kind bij scheiding (positief), de mate van conflict tussen vader en moeder (negatief) en de nieuwe relaties die ouders vormen (negatief) (Ahrns & Tanner, 2003; Aquilino, 2006; Scott, Booth, King, & Johnson, 2007; Yu, Pettit, Lansford, Dodge, & Bates, 2010).

De biologische ouder-kindrelatie is een van de sterkste bindingen die mensen hebben (Kalmijn et al., 2019). Het verzwakken of zelfs wegvallen van deze binding kan traumatische effecten hebben op zowel kinderen als vaders (Baker & Verrocchio, 2016). In de psychologie is een kleine literatuur ontstaan over het zogeheten '*parental alienation syndrome*.' Hier is de focus op hoe een ouder na een conflictueuze echtscheiding het contact tussen het kind en de ex-partner kan saboteren en hoe het kind daarna 'vervreemdt' van de ex-partner (Baker & Verrocchio, 2016; Verrocchio, Baker, & Marchetti, 2018). Op deze literatuur is wel kritiek gekomen maar representatief onderzoek blijft schaars (Emery, Otto, & O'Donohue, 2005). Al met al is er aanleiding

tot zorg over de relatie tussen gescheiden vaders en hun kinderen en is meer onderzoek gewenst, met name over de langetermijneffecten.

Op basis van nieuw verzamelde survey data, wordt in dit artikel *ingezoomd* op de situatie waarin er geen contact meer is tussen het volwassen kind en de gescheiden vader. Drie vragen worden beantwoord over deze ‘verbroken vader-kind relaties’. (a) In welke mate komen verbroken relaties voor als we kijken naar volwassen kinderen (25-45 jaar)? (b) Wat zijn de determinanten van het verbreken van contact tussen gescheiden vaders en volwassen kinderen? (c) Wat zijn de gevolgen van het verbreken van contact voor het welbevinden van betrokkenen?

De huidige bijdrage is op een aantal manieren vernieuwend. Ten eerste hebben weinig studies zich gericht op de specifieke situatie dat er helemaal geen contact meer is tussen vader en kind. Vaak waren schattingen van de prevalentie van verbroken relaties niet goed te geven omdat er absoluut gezien weinig gescheiden personen in surveys voorkomen; in de huidige bijdrage zijn kinderen uit gescheiden gezinnen systematisch oververtegenwoordigd zodat er voldoende respondenten zijn zonder contact. Ten tweede heeft vrijwel al het onderzoek zich gericht op kinderen, dit onderzoek heeft zowel de kinderen als de vaders ondervraagd. Hiermee wordt gevolg gegeven aan de oproep van enkele scheidingsonderzoekers om het perspectief van de vader serieuzer te nemen (Tach, Edin, Harvey, & Bryan, 2014). Ten derde zijn analyses schaars waarin zowel naar de determinanten als naar de individuele gevolgen van contactverlies wordt gekeken. Dit is belangrijk omdat veel determinanten ook kunnen dienen om een betere schatting te geven van de gevolgen van verbroken relaties voor het welbevinden van vader en kind.

Bij het analyseren van de determinanten toetsen we bekende hypothesen uit de literatuur. Volgens de investeringstheorie hangt de sterkte van volwassen ouder-kind relaties af van de mate waarin betrokkenen eerder in de levensloop hebben geïnvesteerd in de relatie (Silverstein, Conroy, Wang, Giarrusso, & Bengtson, 2002). In het geval van scheiding spelen vaders investeringen tijdens het huwelijk een rol, alsmede zijn investering na de scheiding (De Graaf & Fokkema, 2007). Een meer egalitaire taakverdeling en een langere periode waarin de vader bij het kind woonde zouden derhalve het risico op contactverlies moeten verkleinen (Kalmijn, 2015). Daarnaast zullen vaders die direct na de scheiding vaker hun kinderen zien en meer betrokken blijven, ook later, tijdens de volwassenheid meer contact houden (Poortman, 2018). Het is mogelijk dat meer traditionele vaders zelf ook minder de behoefte voelen het contact te continueren omdat zij een minder sterke band hebben ontwikkeld met het kind of sowieso minder aandacht

hebben voor de opvoeding, zowel voor als na de scheiding (Kalmijn & De Graaf, 2000).

Volgens de conflicttheorie speelt zowel bij gehuwde als bij gescheiden ouders ouderlijk conflict een grote rol in de ontwikkeling van het kind. Meer en meer chronische conflicten en spanningen tussen ouders zijn bijvoorbeeld geassocieerd met meer depressieve klachten bij kinderen (Schoppe-Sullivan, Schermerhorn, & Cummings, 2007). Conflicten tussen ouders – zowel tijdens het huwelijk als na de scheiding – kunnen ook doorspelen in de relatie tussen ouder en kind. Het kind kan een gevoel van conflicterende loyaliteiten ervaren en daarom de kant kiezen voor de verzorgende ouder (Amato & Afifi, 2006). Moeders kunnen in situaties van hooglopende ruzie met de ex-partner ook het contact tussen het kind en de vader dwarsbomen (Fischer, De Graaf, & Kalmijn, 2005). Conflicten tussen ex-partners spelen met name een rol als het kind jong is maar negatieve effecten vroeg in de levensloop kunnen doorwerken op de langere termijn. Om deze redenen kan worden verwacht dat vaders meer risico lopen uiteindelijk het contact te verliezen als er meer ruzie was met de (ex-)partner.

Selectiefactoren worden vaak genoemd in onderzoek naar scheiding. Volgens dit perspectief zijn allerlei gevolgen van scheiding deels of zelfs geheel spurieus (McLanahan, Tach, & Schneider, 2013). Mensen die scheiden zouden bepaalde negatieve eigenschappen hebben die ze overdragen aan kinderen; deze kinderen zouden ook een lager welbevinden hebben of mindere schoolprestaties als hun ouders bij elkaar waren gebleven. Negatieve selectie is ook genoemd als argument tegen de gangbare interpretatie van scheidingseffecten op het contact tussen vader en kind (Gratz, 2017). Deze theorie wordt doorgaans alleen statistisch uitgewerkt en niet inhoudelijk. Zo blijft het onduidelijk over welke negatieve kenmerken het hier precies gaat, of die kenmerken causaal voorafgaan aan scheiding en hoe deze vervolgens worden overgedragen op kinderen. Niettemin zijn er een aantal voor de hand liggende factoren waarnaar gekeken kan worden, zoals alcoholmisbruik, huiselijk geweld, mentale gezondheidsproblemen en sociaaleconomische problemen. Persoonlijkheid wordt ook vaak in dit kader genoemd (Solomon & Jackson, 2014) maar is in (de eerste golf van) het onderzoek niet gemeten.

Hypothesen over de gevolgen van contactverlies kunnen worden afgeleid vanuit theorieën die het belang van hechte bindingen voor welbevinden benadrukken (Merz, Consedine, Schulze, & Schuengel, 2009). In dit artikel kijken we vooral naar de meer sociale aspecten van welbevinden, te weten gevoelens van eenzaamheid en de mate van vertrouwen in andere mensen. Voor beide aspecten zijn er aanwijzingen dat ze negatief beïnvloed worden door (ouderlijke) echtscheiding (Dykstra & Fokkema, 2007; King, 2002).

Het concept van vertrouwen heeft een politicologische achtergrond maar is in feite een meerdimensionaal concept dat ook affectieve en emotionele aspecten bevat (Nannestad, 2008). Hoewel we een lager sociaal welbevinden verwachten voor kinderen en vaders die geen contact meer met elkaar hebben, zijn wel kanttekeningen te plaatsen. Bij jongvolwassen kinderen zal het duidelijk zijn dat er meer intieme relaties zijn in hun leven en dat die het verlies aan contact met de vader kunnen compenseren. Hierbij kan gedacht worden aan een stiefvader, een partner, eigen kinderen en goede vrienden. Bij gescheiden vaders is eveneens een kanttekening te plaatsen. In een aantal artikelen wordt beweerd dat sommige vaders na scheiding, en vooral als de band met het oude gezin problematisch is, hun heil zoeken in een nieuw gezin (Manning & Smock, 2000). Hiermee zou dan een eventueel verlies aan sociaal welbevinden gecompenseerd worden. Vanuit de *intergenerational stake* theorie zouden we overigens sterkere effecten kunnen verwachten voor het welbevinden van vaders (Mandemakers & Dykstra, 2008). Volgens deze theorie hechten ouders gemiddeld wat sterker aan de band met de kinderen dan kinderen aan de band met de ouders.

Enkele beperkingen dienen vooraf duidelijk te zijn. Ten eerste gaan de analyses over kinderen die 25-45 jaar waren op het moment dat ze werden geïnterviewd. De scheiding van hun ouders vond plaats in hun jeugd, voordat ze 18 waren. Het gaat daarmee om de langetermijneffecten van scheiding. Ten tweede wordt het begrip verbroken relatie ingevuld door contact. Als er in de laatste 12 maanden geen telefonisch of face-to-face contact meer was, spreken we van een verbroken relatie. In ouder-kind relaties bij gehuwde ouders is een zodanig lage contactfrequentie dermate uitzonderlijk dat deze definitie redelijk lijkt. Verbroken contact kan niet op een lijn worden geplaatst met concepten zoals vervreemding van de ouder of verstoting door de ouder, daarover is niet gevraagd in het onderzoek. Ten derde zijn de analyses van welbevinden cross-sectioneel. Omgekeerde causaliteit en ongemeten selectievariabelen kunnen de conclusies uit een dergelijke analyse verzwakken. Het zal echter duidelijk zijn dat er geen data bestaan over deze specifieke groep voor een lange panelperiode (vanaf de jeugd tot de leeftijd van 25-45 jaar). Als gevolg hiervan zijn cross-sectionele analyses een nuttige eerste stap om inzicht te krijgen in deze thematiek. De analyses worden bovendien versterkt door een bijzondere set variabelen die mogelijk als selectiefactoren werken.

De historische context van de huidige analyses verdient enige toelichting. De kinderen zijn geboren in de jaren zeventig en tachtig, zodat de scheidingen plaatsvonden voordat regelingen over gezamenlijke voogdij werden geïntroduceerd. In 1995 kon gezamenlijke (juridische) voogdij worden aangevraagd

en in 1998 werd dit de uitgangssituatie. In 2009 werd een wet aangenomen die ook fysiek co-ouderschap stimuleerde. Door deze maatregelen zal de positie van gescheiden vaders hoogstwaarschijnlijk verbeteren. Toch is de analyse in dit artikel niet zuiver een zaak van het verleden. Immers, het gaat om de mate waarin volwassen kinderen en oudere vaders in de huidige tijd geen contact meer hebben met elkaar. De mogelijke oorzaken hiervan liggen in de verleden tijd, maar de problemen spelen in de tegenwoordige tijd.

2 Data, metingen en design

2.1 Data

In dit artikel maak ik gebruik van gegevens uit het survey Ouders en Kinderen in Nederland uit 2017 (OKiN). Het OKiN is gebaseerd op een steekproef van personen van 25-45 jaar uit de registers van het CBS waarbij kinderen die opgroeiden in gescheiden gezinnen waren oververtegenwoordigd. Het veldwerk is door het CBS verricht. Kinderen werden benaderd voor een interview via internet (CAWI), en als zij in eerste instantie niet meededen, voor een interview thuis (CAPI). Alle ouders van de kinderen alsmede hun eventuele nieuwe partners werden via het register opgespoord en, onafhankelijk van de kinderen, benaderd voor een interview via internet (CAWI). De response was 62% voor kinderen en 38% voor ouders. Response analyses laten zien dat de response van ouders ietwat selectief is maar niet zodanig dat verdelingen van relevante relatiekenmerken werden aangetast (Kalmijn, 2021). Tevens is aangetoond dat de respons van de ouders en stiefouders minder selectief was dan in surveys waarin ouders werden benaderd via het kind (Kalmijn et al., 2017). Details van het survey zijn te vinden in het codeboek (Kalmijn et al., 2017). De data zijn vrij beschikbaar bij DANS-KNAW zonder restricties en zonder kosten.

Uit de oorspronkelijke data ($N = 6,485$) zijn volwassen kinderen geselecteerd die de scheiding van hun ouders meemaakten na hun eerste verjaardag en voordat ze 18 waren ($N = 3,062$). Uit de data van ouders zijn de biologische vaders van de kinderen geselecteerd die aangaven gescheiden te zijn en kinderen te hebben uit hun afgebroken huwelijk ($N = 1,522$). De twee selecties overlappen maar door non-response zijn er kinderen zonder responderende vaders en vaders zonder responderende kinderen.

2.2 Meting van verbroken relaties

In het interview bij kinderen werd eerst vastgesteld of het kind de vaderkende. Voor zover bekend is dit een van de eerste surveys waarin wordt

vastgesteld of een kind zijn of haar vader kent. Kinderen die zeiden hun vader helemaal niet te kennen en kinderen die zeiden hun vader nauwelijks te kennen én ook niks over hem te weten, zijn beschouwd als kinderen die hun vader 'niet kenden'. We beschouwen deze situaties als niet-bestaande relaties. Voor kinderen die hun vader wel kenden is vervolgens met twee vragen bepaald of er contact was in de afgelopen 12 maanden (face-to-face contact en telefonisch contact). Als er geen contact was, wordt de relatie geclassificeerd als verbroken. In de beschrijvende analyses zullen kinderen die hun vaders niet kennen, worden meegenomen, in de regressieanalyses worden deze relaties buiten beschouwing gelaten omdat er vrijwel geen kenmerken van de vader bekend zijn.

Aan de kant van de vaders is er geen onderscheid gemaakt tussen het wel of niet kennen van een kind. Wel zijn er voor twee kinderen afzonderlijk vragen gesteld over het hebben van contact in de afgelopen 12 maanden. Een van deze kinderen was altijd het kind in het survey voor de kinderen, het andere kind werd random gekozen. Vaders is tevens gevraagd terug te kijken op de situatie van de kinderen na scheiding. Specifiek is hen gevraagd of zij hun kinderen misten na scheiding, of zij de scheiding zagen als de reden voor eventuele contactvermindering, of zij het idee hadden dat de moeder hieraan debet was, en of zij ruzie hadden met de moeder over de kinderen. Het zal duidelijk zijn dat de percepties die vaders over deze zaken hebben vertekend kunnen zijn door hun emoties. In een grootschalig survey is het moeilijk om objectief vast te stellen wat er precies gebeurd is in de relatie tussen vader, moeder en kind na een scheiding. Wel zullen ter vergelijking de percentages voor moeders worden genoemd.

2.3 Onafhankelijke variabelen voor de analyse van verbroken contact

Om de determinanten van verbroken contact te analyseren, worden gegevens van kinderen gebruikt omdat deze het meest uitgebreid zijn. De details van alle maten worden beschreven in de appendix, in de tekst bespreek ik de metingen in globale zin. Voor het toetsen van de investeringshypothese maak ik gebruik van maten die betrekking hebben op de situatie voor de scheiding en maten die betrekking hebben op de situatie na de scheiding: (a) de mate waarin ex-partners een egalitaire taakverdeling hadden ten tijde van het huwelijk, (b) de leeftijd van het kind waarop de ouders waren gescheiden, (c) de hoeveelheid face-to-face contact tussen de vader en het kind in het eerste jaar na de scheiding, (d) de betrokkenheid van de vader na scheiding bij activiteiten van het kind zoals huiswerk en sport. De contactfrequentie is op 'dagelijks' gezet als het kind (deels) bij de vader

Tabel 1. Gemiddelden en standaarddeviaties van gebruikte variabelen

Data van kinderen	N	M	SD	Min	Max
Leeftijd	3079	32,368	5,262	25	46
Vrouw	3079	0,538		0	1
Kind – leeftijd bij scheiding	3079	7,579	4,071	1	17
Vader – werk omvang	2770	4,592	0,977	1	5
Vader – veel alcohol	2727	0,216		0	1
Vader – psychische hulp	2524	0,198		0	1
Vader – egalitaire taakverdeling	2515	0,015	0,845	-0,805	2,79
Vader – contact na scheiding	3072	3,479	1,698	0	5,903
Vader – betrokkenheid na scheiding	2888	0	0,773	-0,885	2,539
Ouders huwelijksconflict	2386	-0,002	0,896	-1,699	1,721
Ouders conflict na scheiding	2470	2,198	1,16	1	4
Stiefvader aanwezig	3079	0,632		0	1
Ouders ongehuwd	3070	0,084		0	1
Vader migrant, moeder niet	3079	0,041		0	1
Beide ouders migrant	3079	0,042		0	1
Vader – SES	2835	-0,04	,936	-1,698	1,945
Eenzaamheidsscore	3079	0	1	-0,835	2,485
Vertrouwensscore	3079	0	1	-3,394	2,224
Data van vaders	N	M	SD	Min	Max
Aantal kinderen	1595	2,168	0,839	1	7
Proportie zonen	1595	0,461	0,343	0	1
Leeftijd	1601	62,679	6,129	18	84
Opleiding (isled)	1598	58,102	21,02	22,98	87,13
Betaald werk	1601	0,558		0	1
Nieuwe partner	1599	0,63		0	1
Alcohol in gezinsfase	1597	0,078		0	1
Psychische hulp gezinsfase	1595	0,177		0	1
Conflicten met ex	1457	3,342	1,417	1	5
Eenzaamheidsscore	1580	0	1	-1,032	2,195
Vertrouwensscore	1592	0	1	-4,105	2,186

Bron: OKiN 2017 data kinderen en vaders.

woonde na scheiding (15%). Voor conflict zijn er eveneens maten voor en na de scheiding beschikbaar. Conflicten tussen vader en moeder tijdens het huwelijk zijn gemeten met drie items. Conflicten na de scheiding zijn met een enkel item gemeten.

Negatieve selectiefactoren zijn met drie variabelen gemeten: problematisch gebruik van alcohol door de vader, of de vader in de jeugd behandeling nodig had van een psycholoog of therapeut (voor mentale gezondheids- en/

of verslavingsproblematiek), en de mate waarin vaders zonder werk waren tijdens de jeugd. Langere perioden van werkloosheid kunnen wijzen op onderliggende persoonlijke problemen in een land met een relatief lage werkloosheid, maar zijn uiteraard van een andere orde dan bijvoorbeeld alcoholmisbruik. Eerder onderzoek heeft laten zien dat kinderen redelijk goed kunnen rapporteren over de gezondheidsgedragingen van hun ouders (Harakeh, Engels, de Vries, & Scholte, 2006). Omdat retrospectieve rapportages vertekend kunnen zijn is de mentale gezondheidsmaat opzettelijk eenvoudig gehouden en gericht op concreet gedrag (i.c., therapie gevolgd). Naast deze selectiefactoren is een aantal relevante controlevariabelen opgenomen die in de literatuur veel worden gebruikt (zie hiervoor de tabellen).

2.4 Metingen voor de analyses van welbevinden

De analyses voor welbevinden worden op een zoveel mogelijk identieke manier uitgevoerd voor kinderen en vaders. De eerste maat is een korte versie van de eenzaamheidsschaal zoals ontwikkeld door de Jong Gierveld en van Tilburg (De Jong Gierveld & Van Tilburg, 2006). De schaal bevat zes items en de betrouwbaarheid van de schaal (Cronbach's alpha) is 0,82 voor zowel kinderen als vaders. De tweede maat is een schaal voor algemeen vertrouwen in de medemens. De schaal bestaat uit vijf items die enerzijds algemeen vertrouwen meten ('De meeste mensen zijn te vertrouwen'), anderzijds vertrouwen in persoonlijke relaties ('In een relatie vind ik het moeilijk mijn partner te vertrouwen'). De betrouwbaarheid is 0,75 in de data voor kinderen en 0,67 in de data voor vaders.

Om een mogelijk effect van contactverlies op welbevinden te schatten dient zo goed mogelijk te worden gecontroleerd voor onderliggende factoren die zowel het welbevinden kunnen beïnvloeden als het risico van contactverlies. Om dit te doen zijn (deels) de variabelen gebruikt die in de analyse van de determinanten een rol speelden: de mate van conflict tussen ouders, psychische problemen van vaders, en alcoholgebruik van vaders. Deze kenmerken zijn identiek gemeten in de data voor kinderen en vaders, behoudens conflict, dat met één (meer specifiek) item is gemeten in de vragenlijst voor vaders (zie ook Tabel 2). Daarnaast zijn een aantal individuele kenmerken gemeten die betrekking hebben op het heden en die het welbevinden van individuen beïnvloeden (opleidingsniveau, partnerstatus en werkstatus). Deze controlevariabelen zijn eveneens identiek gemeten in de data voor kinderen en vaders.

2.5 Opzet en modellen

Dit artikel heeft drie onderzoeksvragen. De eerste vraag is beschrijvend van aard en gaat over de prevalentie van verbroken contact. Deze vraag wordt beantwoord in Figuur 1 en 2, alsmede in Tabel 2, waarin de percepties van vaders aan de orde komen over het contact met het kind. De tweede vraag heeft betrekking op de determinanten van verbroken contact. Deze vraag wordt beantwoord met een serie logistische regressiemodellen, gepresenteerd in Tabel 3. Deze analyse is alleen uitgevoerd met de sample van kinderen omdat dit de grootste sample was en het meeste detail bevatte wat betreft de onafhankelijke variabelen. De derde vraag heeft betrekking op de effecten van contactverlies op welbevinden. Deze vraag wordt beantwoord met behulp van lineaire regressiemodellen in Tabel 4 voor kinderen en Tabel 5 voor vaders. Ontbrekende waarden zijn in de analyses met de multi-pele imputatiemethode in Stata aangevuld.

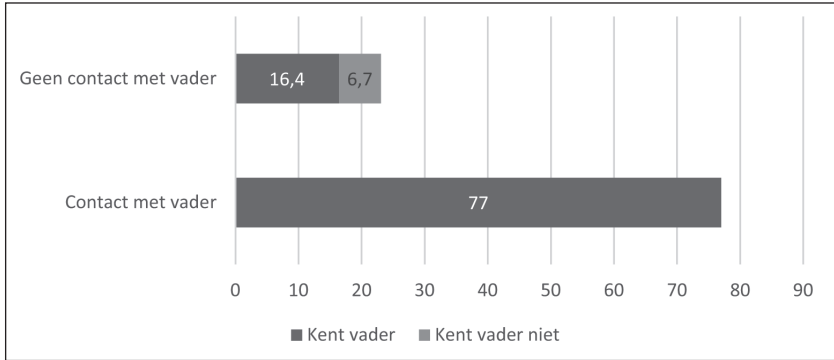
3 Bevindingen

3.1 De prevalentie van verbroken relaties

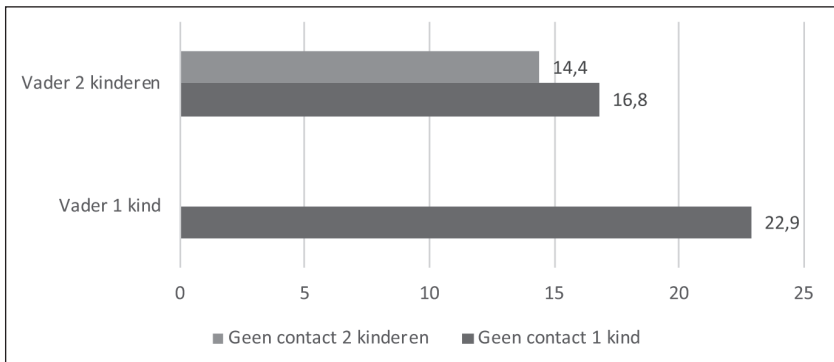
Van de nu volwassen kinderen wiens ouders waren gescheiden in de jeugd heeft 23% geen contact meer met de vader. Als dit nader wordt uitgesplitst blijkt dat 6.7% de vader niet kent en 16.4% de vader wel kent maar geen contact meer heeft. Als de analyse beperkt wordt tot kinderen van gescheiden ouders die hun vader wel kennen, dan is het percentage verbroken contact 18%. Bij kinderen van gehuwde ouders is dit percentage verwaarloosbaar (0.7%).

Uit de data van vaders komt een soortgelijk beeld naar voren. Bij vaders die één kind hadden uit hun verbroken huwelijk heeft 23% geen contact meer met het kind. Bij vaders die twee kinderen hadden, heeft 14% geen contact met een van de kinderen en 17% geen contact met beide kinderen. Om de cijfers van vaders en kinderen te vergelijken zijn de data van vaders getransformeerd naar het niveau van vader-kinddyades (voor de maximaal twee kinderen voor wie het contact gemeten is). Na deze transformatie blijkt dat er in 22% van de dyades geen contact is in de data van vaders, vergelijkbaar met de 23% bij de kinderen.

In Tabel 2 presenteer ik beschrijvende informatie over de percepties die vaders hebben ten aanzien van de scheiding en de situatie van de kinderen rondom de scheiding. Van de vaders die het contact verloren met een of meer kinderen zegt 65% dat dit (onder meer) te wijten is aan de scheiding. Een zeer ruime meerderheid (82%) geeft aan de kinderen erg gemist te hebben na de scheiding. Opvallend is ook dat maar liefst 71% van de vaders van mening is

Figuur 1. Contact volwassen kind met gescheiden vader (data kinderen)

Figuur 2. Contact gescheiden vaders met volwassen kind (data vaders)

dat de moeder het contact belemmerd heeft. Niet bij alle vaders zullen deze percepties geheel overeenkomen met de realiteit – vaak is de situatie complexer – maar zodanig hoge percentages duiden weldegelijk op een serieus probleem.

Voor de gehele groep gescheiden vaders kunnen ook vergelijkingen worden gemaakt met de groep gescheiden moeders ($n = 1919$). Van alle gescheiden vaders (ongeacht contactverlies) is 27.6% het eens met de stelling dat het contact door de scheiding is verwaterd. Bij gescheiden moeders is dit aantal 5%. Ook bij de vraag naar *parental gatekeeping* zijn er grote verschillen: 41.8% van de gescheiden vaders zegt dat de ex de relatie met de kinderen heeft bemoeilijkt, bij gescheiden moeders is dit 19.4%. Tot slot zegt 60.7% van de gescheiden vaders zijn kinderen erg gemist te hebben na de scheiding, bij moeders is dit 17.8%. Al deze verschillen zijn statistisch significant. Opvallend tot slot is dat er een (klein) verschil is in rapportage over ruzie ten aanzien van de kinderen: bij vaders is 31.9% het hier mee eens, bij moeders is dat 22.9%. Verschillen in perceptie en mogelijk rapportage spelen blijkbaar ook een rol.

Tabel 2. Gevoelens vaders over scheiding uitgesplitst naar contactverlies met kind

	Contact met kind					
	Contact	Geen contact	Totaal	Contact	Geen contact	Totaal
	%	%	%	N	N	N
<i>Door scheiding contact verwaterd</i>						
(Zeer) eens	12,8	64,7	27,6	138	279	417
Neutraal	10,7	14,8	11,9	115	64	179
(Zeer) oneens	76,5	20,4	60,5	825	88	913
Totaal	100,0	100,0	100,0	1078	431	1509
Chi-2 toets = 465,26*						
<i>Ex heeft relatie met kinderen moeilijk gemaakt</i>						
(Zeer) eens	30,9	69,1	41,8	334	298	632
Neutraal	11,7	10,2	11,2	126	44	170
(Zeer) oneens	57,4	20,6	47,0	621	89	710
Totaal	100,0	100,0	100,0	1081	431	1512
Chi-2 toets = 197,25*						
<i>Kinderen erg gemist na scheiding</i>						
(Zeer) eens	53,0	78,5	60,7	522	333	855
Neutraal	15,0	10,1	13,6	148	43	191
(Zeer) oneens	32,0	11,3	25,8	315	48	363
Totaal	100,0	100,0	100,0	985	424	1409
Chi-2 toets = 86,19*						
<i>Ruzie met ex over de kinderen</i>						
(Zeer) eens	24,5	50,7	31,9	256	209	465
Neutraal	13,3	17,7	14,6	139	73	212
(Zeer) oneens	62,2	31,6	53,5	650	130	780
Totaal	100,0	100,0	100,0	1045	412	1457
Chi-2 toets = 119,51*						

Bron: OKiN 2017 data vaders.

* $p < 0,05$.

3.2 Determinanten van verbroken contact

In Tabel 3 worden de resultaten van de logistische regressiemodellen getoond. Het eerste model bevat alleen de controlevariabelen en de selectievariabelen. Er is veel bewijs dat contactverlies samenhangt met (persoonlijke) problemen van vaders. De kans op het verliezen van contact is groter als vaders veel

alcohol gebruikten in de jeugd van het kind, als zij psychische hulp nodig hadden en als zij langer werkloos waren toen het kind jong was.

In het tweede model worden aspecten van investeringen en conflicten opgenomen voor zover betrekking hebbend op de situatie ten tijde van het huwelijk. Voor beide perspectieven zijn positieve aanwijzingen. Vaders die meer betrokken waren bij huishoudelijke taken blijken later minder vaak het contact te verliezen. De leeftijd bij scheiding is ook een belangrijke factor. Hoe jonger het kind was op het moment van scheiding, des te groter is de kans op het verliezen van contact. Extra analyses lieten zien dat het effect van de leeftijd bij scheiding nog sterker is als ook het niet kennen van vaders wordt betrokken bij de definitie van 'geen contact'. Het zijn zoals te verwachten was met name vroege scheidingen waarbij het kind de vader niet meer kent (in Tabel 3 zijn deze mensen niet meegenomen). Ouderlijke conflicten ten tijde van het huwelijk spelen een grote rol. Per standaarddeviatie toename in conflict, neemt de kans (verhouding) op het verliezen van contact toe met 42% (i.c., een factor $e^{(.896 * .392)} = 1.42$).

In het tweede model worden variabelen toegevoegd die betrekking hebben op investeringen en conflicten na de scheiding. Vaders die direct na de scheiding hun kinderen vaker zagen en meer betrokken bleven bij de opvoeding, hebben een veel geringere kans het contact met het kind te verliezen. Hoewel dit geen verbazing zal wekken, laat het wel zien dat hoe de relatie met de kinderen direct na scheiding wordt vormgegeven, van doorslaggevende betekenis is voor de lange termijn. De keerzijde is wellicht verrassender: vaders die hun kinderen niet meer zien in het eerste jaar na scheiding hebben ook een grotere kans het contact voorgoed te verliezen. Opvallend is dat ouderlijk conflict na scheiding geen significant effect heeft op het risico van contactverlies. Nadere analyses laten zien dat dit effect er wel is als contact en betrokkenheid van de vader na scheiding niet in het model worden opgenomen. Er is waarschijnlijk een wederkerige relatie tussen het ouderlijk conflict na de scheiding en de mate van contact na scheiding. Om die reden is het niet eenvoudig te zeggen welke schatting van het effect van conflict na scheiding de voorkeur verdient, met of zonder de investeringsvariabelen.

Een vergelijking tussen het tweede en derde model is eveneens instructief. In welke mate worden effecten van aspecten ten tijde van het huwelijk gemedieerd door aspecten na de scheiding? Om dit te bepalen zijn zogeheten *marginal effects* berekend. Het effect van een egalitaire taakverdeling op contactverlies verandert van -0,452 naar -0,194 als investeringen na de scheiding worden meegenomen (contact en betrokkenheid). Met het *khh* module in Stata is berekend dat deze verandering significant is ($t = 10,1$). Een egalitaire taakverdeling verkleint dus het risico van contactverlies

Tabel 3. Logit model voor contactverlies tussen gescheiden vader en volwassen kind

	(1) Geen contact met vader	(2) Geen contact met vader	(3) Geen contact met vader
Vrouw	0,070 (0,509)	-0,013 (0,904)	-0,127 (0,269)
Leeftijd kind nu	0,055* (0,000)	0,047* (0,000)	0,028* (0,009)
Vader – SES	-0,385* (0,000)	-0,324* (0,000)	-0,206* (0,002)
Stiefvader aanwezig	0,427* (0,000)	0,336* (0,006)	0,266* (0,038)
Ouders ongehuwd	0,201 (0,278)	0,143 (0,456)	0,116 (0,571)
Vader migrant, moeder niet	0,422~ (0,074)	0,390 (0,109)	0,451~ (0,093)
Vader migrant, moeder migrant	-0,549~ (0,100)	-0,463 (0,171)	-0,591~ (0,096)
Vader – werk omvang	-0,136* (0,010)	-0,127* (0,019)	-0,074 (0,191)
Vader – veel alcohol	0,515* (0,000)	0,345* (0,010)	0,200 (0,151)
Vader – psychische hulp	0,385* (0,015)	0,291~ (0,065)	0,208 (0,200)
Kind – leeftijd bij scheiding		-0,032* (0,025)	-0,030* (0,042)
Vader – egalitaire taakverdeling		-0,411* (0,000)	-0,174~ (0,057)
Ouders huwelijksconflict		0,392* (0,000)	0,140 (0,105)
Vader – contact na scheiding			-0,136* (0,000)
Vader – betrokkenheid na scheiding			-1,580* (0,000)
Ouders conflict na scheiding			0,081 (0,193)
Constant	-3,437* (0,000)	-2,903* (0,000)	-2,479* (0,000)
N	2853	2853	2853

Bron: OKiN 2017 data volwassen kinderen. P-waarden tussen haakjes. Multipelle imputatie (geen fit statistieken).

~ $p < 0.10$, * $p < 0.05$

op lange termijn omdat het leidt tot een gunstiger ‘investeringsklimaat’ voor de vader direct na de scheiding. Een soortgelijke bevinding is er voor conflict. Het (*marginal*) effect van huwelijksconflict verandert van 0,440 naar 0,324 als conflict na de scheiding wordt meegenomen. Het effect van huwelijksconflict wordt dus deels gemedieerd door conflicten die voortduren na scheiding ($t = 2,70$). Beide berekeningen zijn afzonderlijk uitgevoerd voor investeringen en conflicten omdat de onderlinge causale relatie tussen de twee concepten ambigu is.

Verskillende controlevariabelen hadden eveneens een effect. Oudere kinderen blijken vaker het contact te verliezen dan jongere kinderen. Dit effect is voor een groot deel waarschijnlijk een cohort effect. Oudere cohorten zijn in een vroegere periode gescheiden toen de regelingen voor bezoek en voogdij van vaders na scheiding ongunstiger waren. Er is tevens een verband met de sociaaleconomische status. Vaders met een hogere opleiding en een hoger beroep hebben een kleinere kans het contact te verliezen, in lijn met eerder onderzoek (Kalmijn, 2015). Als de moeder is hertrouwd, is de kans groter dat het kind het contact met de vader verliest. Tot slot zijn er marginaal significante effecten van de migratiestatus van de vader. Vaders met een migratieachtergrond verliezen vaker het contact met het kind maar alleen als zij met een Nederlandse vrouw zijn getrouwd. Als zij zijn gehuwd met een partner die ook een migratie-achtergrond heeft, verliezen vaders met een migratieachtergrond minder vaak het contact dan vaders zonder migratieachtergrond. Het gaat hier overigens om relatief kleine aantallen.

3.3 Contactverlies en welbevinden

In Tabel 4 is het welbevinden van kinderen de afhankelijke variabele. De resultaten laten zien dat kinderen die geen contact meer hebben met hun vader meer eenzaamheidsgevoelens ervaren dan kinderen die wel contact hebben. De afhankelijke variabele is gestandaardiseerd zodat de regressiecoëfficiënt geïnterpreteerd kan worden als een *effect size* (Cohen's d). De effect size van 0,143 is klein. De controlevariabelen hebben de verwachte effecten. Eenzaamheid komt meer voor bij kinderen die geen betaalde arbeid verrichten en kinderen die geen partner hebben. In Model 2 worden variabelen toegevoegd die mogelijk dienen als achterliggende factoren. Deze variabelen hebben betrekking op de jeugd van de respondent en zijn (deels) dezelfde die gebruikt zijn in het model voor de kans op het verliezen van contact. De resultaten laten zien dat kinderen tijdens de volwassenheid meer eenzaamheid ervaren als de vader mentale gezondheidsproblemen had en als de ouders voor en na scheiding conflicten met elkaar hadden. Na opname van deze variabelen is de associatie met contactverlies kleiner geworden en

Tabel 4. OLS model voor welbevinden van volwassen kinderen van gescheiden ouders

	(1) Eenzaam- heid	(2) Eenzaam- heid	(3) Vertrouwen	(4) Vertrouwen
Geen contact met vader	0,143* (0,003)	0,028 (0,559)	-0,116* (0,013)	-0,015 (0,746)
Vrouw	0,044 (0,221)	-0,009 (0,804)	-0,210* (0,000)	-0,169* (0,000)
Leeftijd	-0,003 (0,334)	-0,004 (0,298)	0,019* (0,000)	0,020* (0,000)
Opleiding	-0,003* (0,002)	-0,003* (0,003)	0,012* (0,000)	0,013* (0,000)
Betaald werk	-0,499* (0,000)	-0,456* (0,000)	0,265* (0,000)	0,227* (0,000)
Partner	-0,472* (0,000)	-0,474* (0,000)	0,574* (0,000)	0,568* (0,000)
Vader – SES		-0,018 (0,390)		0,007 (0,721)
Stiefvader aanwezig		0,001 (0,988)		0,055 (0,124)
Ouders ongehuwd		-0,016 (0,808)		-0,009 (0,888)
Vader migrant, moeder niet		-0,007 (0,938)		-0,183* (0,031)
Moeder migrant, vader niet		0,141 (0,208)		-0,240* (0,028)
Vader – werk omvang		0,015 (0,437)		0,002 (0,927)
Vader – veel alcohol		-0,022 (0,634)		-0,040 (0,378)
Vader – psychische hulp		0,174* (0,001)		-0,078 (0,111)
Ouders huwelijksconflict		0,184* (0,000)		-0,126* (0,000)
Ouders conflict na scheiding		0,048* (0,012)		-0,071* (0,000)
Constant	1,047* (0,000)	0,866* (0,000)	-1,949* (0,000)	-1,857* (0,000)
N	2853	2853	2853	2853

Bron: OKiN 2017 data volwassen kinderen. P-waarden tussen haakjes. Multipele imputatie (geen fit statistieken).

~ $p < 0,10$, * $p < 0,05$

niet meer significant. De afname in de associatie met contactverlies tussen Model 1 en 2 is statistisch significant ($t = 4,44, p < 0,01$).

In Model 3 en 4 is vertrouwen de afhankelijke variabele. De bevindingen zijn vrijwel identiek aan de bevindingen voor eenzaamheid. Er is een kleine negatieve associatie tussen contactverlies en vertrouwen in de verwachte richting. Deze associatie verdwijnt als wordt gecontroleerd voor achterliggende factoren ($t = 3,75, p < 0,01$). Met name ouderlijk conflict in de jeugd reduceert het vertrouwen dat kinderen hebben in relaties. Mensen met een partner en betaald werk hebben meer vertrouwen in relaties dan mensen zonder partner en zonder betaald werk. Al met al kunnen we concluderen dat er slechts een kleine negatieve associatie is tussen contactverlies en het sociaal welbevinden van kinderen en dat dit bovendien toegeschreven kan worden aan de onderliggende conflicten die ouders met elkaar hadden. Conflict tussen ouders lijkt daardoor meer nadelig op de lange termijn dan het wel of niet behouden van contact met de vader.

In Tabel 5 is het welbevinden van vaders de afhankelijke variabele. Het verlies van contact met de kinderen heeft een positieve en significante associatie met de eenzaamheid van vaders. Vaders die een of twee kinderen niet meer zien, voelen zich significant eenzamer. De *effect size* is redelijk sterk (0,423 voor één kind en 0,385 voor twee kinderen). De controlevariabelen hebben dezelfde effecten als bij de modellen voor kinderen. In Model 2 worden achterliggende variabelen toegevoegd die betrekking hebben op de situatie na scheiding. Vaders die problemen hadden met alcohol en vaders die psychische problemen hadden, voelen zich later eenzamer dan andere vaders. Ook conflicten met de ex-partner zijn geassocieerd met eenzaamheid. Nadat deze variabelen zijn opgenomen worden de associaties tussen contactverlies met het kind en de eenzaamheid van de vader kleiner maar ze blijven statistisch significant en redelijk qua grootte. De reductie in de coëfficiënten is significant ($t = 3,41$ en $2,96$, beide $p < 0,01$).

De resultaten voor vertrouwen zijn nagenoeg identiek. Er is een redelijk sterke negatieve associatie met contactverlies: vaders die het contact met hun kind(eren) zijn verloren, hebben gemiddelde genomen minder vertrouwen in andere mensen en in relaties dan vaders die hun kinderen nog wel zien. Deze associaties zijn deels te wijten aan achterliggende factoren ($t = 3,60$ en $3,34$), maar ook na controle hiervoor blijven de associaties significant. Terwijl we bij kinderen dus nauwelijks associaties zagen tussen contactverlies en welbevinden, zien we robuuste negatieve associaties bij vaders.

Tabel 5. OLS model voor welbevinden van gescheiden vaders

	(1)	(2)	(3)	(4)
	Eenzaamheid	Eenzaamheid	Vertrouwen	Vertrouwen
Geen contact met 1 kind	0,423* (0,000)	0,328* (0,000)	-0,273* (0,000)	-0,194* (0,001)
Geen contact met 2 kinderen	0,385* (0,000)	0,296* (0,000)	-0,310* (0,000)	-0,226* (0,004)
Aantal kinderen	-0,041 (0,156)	-0,036 (0,202)	0,068* (0,014)	0,068* (0,013)
Proportie zonen	0,080 (0,244)	0,135* (0,046)	-0,028 (0,669)	-0,072 (0,274)
Leeftijd	-0,018* (0,000)	-0,012* (0,005)	0,009* (0,041)	0,005 (0,280)
Opleiding (isled)	-0,004* (0,000)	-0,005* (0,000)	0,011* (0,000)	0,012* (0,000)
Betaald werk	-0,163* (0,003)	-0,096~ (0,076)	0,106* (0,044)	0,063 (0,230)
Nieuwe partner	-0,531* (0,000)	-0,513* (0,000)	0,569* (0,000)	0,574* (0,000)
Alcohol in gezinsfase		0,227* (0,009)		-0,053 (0,534)
Pyschische hulp gezinsfase		0,442* (0,000)		-0,265* (0,000)
Conflicten met ex		-0,073* (0,000)		0,077* (0,000)
Constant	1,721* (0,000)	1,501* (0,000)	-1,670* (0,000)	-1,620* (0,000)
N	1578	1578	1591	1591

Bron: OKiN 2017 data vaders. P-waarden tussen haakjes. Multipele imputatie (geen fit statistieken).

~ $p < 0.10$, * $p < 0.05$

4 Conclusie en discussie

Er is veel onderzoek gedaan naar de rol van de vader na scheiding, een traditie die recentelijk de aandacht heeft verlegd naar de studie van co-ouderschap (Bastaitis & Pasteels, 2019; Nielsen, 2018; Sodermans, Matthijs, & Swicegood, 2013). Hoewel deze accentverschuiving belangrijk is gezien de recente beleidswijzigingen rondom scheiding in Nederland en andere Europese landen, blijft het van belang om na te gaan hoe het vaders en kinderen vergaat die in een eerdere periode zijn gescheiden. Deze kinderen zijn nu volwassen en hun vaders

naderen de ouderdomsfase. De analyses laten zien dat ongeveer een vijfde van de nu volwassen kinderen die zijn geboren in de jaren zeventig en tachtig geen contact meer heeft met de vader. Schattingen vanuit het perspectief van de vader komen daarmee overeen. Deze cijfers zijn opvallend hoog te noemen en ook niet als zodanig erkend in de bestaande literatuur. Een deel van deze relaties kan gekenschetst worden als – vanuit het kind bezien – nooit-bestaande relaties, maar het grootste deel betreft relaties die in de tijd verloren zijn gegaan.

Verloren relaties tussen vaders en kinderen moeten worden gezien in de vroege dagen van de echtscheidingsrevolutie, een periode waarin zowel ouders, kinderen, als beleidsmakers verrast werden door dit relatief nieuwe fenomeen. In deze context waren er slechte regelingen voor gescheiden vaders en was er veel stigma rondom gescheiden gezinnen. De hoge prevalentie van contactverlies in deze periode is eveneens een contradictie in de *gender-role* revolutie. Terwijl aan de ene kant steeds meer verwacht werd ten aanzien van de betrokkenheid van vaders in huishouden en gezin, werd in dezelfde periode de rol van vaders buiten het gezin juist zwakker (Cabrera, Tamisk-LeMonda, Bradley, Hofferth, & Lamb, 2000). Hoewel er significante verbeteringen zijn geweest in de regelingen voor vaders na scheiding, hebben deze in Nederland lang op zich laten wachten (Poortman & Van Gaalen, 2017). Gezamenlijke juridische voogdij en fysiek co-ouderschap zijn pas in 1998 en 2009 geïntroduceerd. De trage ontwikkeling naar een meer egalitaire balans in ouderschap na scheiding is daarmee een voorbeeld van Ogburn's concept van een *cultural lag* (Ogburn, 1957).

Drie theoretische perspectieven zijn gebruikt om te verklaren waarom sommige vaders het contact met hun kinderen verliezen. De analyses geven nieuwe bevestigingen voor het investerings- en het conflictperspectief. Contactverlies komt vaker voor in situaties waarin enerzijds de rolverdeling in het huwelijk traditioneel was en anderzijds er veel conflicten waren in het huwelijk. Onder deze condities is de betrokkenheid van de vader bij het kind direct na scheiding beperkt en dat vergroot op lange termijn de kans het contact te verliezen. Het lijkt er daardoor op dat de soms als tijdelijk bedoelde verwijdering van de vader ten opzichte van het kind als oplossing in een conflictueuze situatie, onbedoelde negatieve gevolgen heeft voor de vader op de lange termijn.

Er zijn eveneens aanwijzingen voor een selectieperspectief. Vaders die het contact met hun kinderen verliezen hebben gemiddeld genomen vaker problemen gehad in de gezinsfase. Effecten zijn gevonden van alcoholgebruik, mentale gezondheidsproblemen en werkloosheid. Uiteraard zijn niet alle mogelijke problemen geïventariseerd, dat was ook niet mogelijk in een survey. Met name het ontbreken van informatie over huiselijk geweld – dit was een te gevoelige vraag voor een doorsnee vragenlijstonderzoek – is een

omissie. Of deze probleemgedragingen afdoende zijn om het contactverlies te kunnen verklaren is echter de vraag, daarvoor moeten de prevalentie van deze problemen en hun effecten bijzonder hoog zijn, immers ligt het aandeel gescheiden vaders dat het contact heeft verloren boven de 20%.

Met behulp van gegevens van zowel kinderen als vaders is gekeken naar de vraag of het verlies van contact geassocieerd is met sociaal welbevinden. Hierbij werd gecontroleerd voor achterliggende factoren in de jeugd zoals ouderlijk conflict en probleemgedrag van de vader. Uit de analyses blijkt dat er geen associaties zijn voor kinderen maar wel voor vaders. Gescheiden vaders die hun kinderen niet meer zien, hebben gemiddeld genomen meer gevoelens van eenzaamheid en hebben minder vertrouwen in relaties dan gescheiden vaders die hun kinderen nog wel zien. Bij kinderen werden ook associaties gevonden maar deze bleken te wijten aan met name de conflicten die ouders hadden. Eerder onderzoek onder (jonge en adolescente) kinderen liet zien dat er nauwelijks effecten waren van de mate van contact tussen kind en gescheiden vader op welbevinden (Amato & Gilbreth, 1999). Het welbevinden van het kind werd meer beïnvloed door de betrokkenheid van vaders, niet door contact *an sich*. Mijn analyses bevestigen dat contact geen rol speelt voor kinderen, maar laat ook zien dat dit juist wel het geval is voor vaders. Dit is een nieuwe bevinding die zowel voor het debat over echtscheiding als voor het beleid relevant is.

Tegenover het voordeel van een grootschalige en representatieve steekproef van zowel gescheiden vaders als hun kinderen, staat het nadeel van een retrospectief design. Kenmerken uit jeugd werden in de volwassenheid gemeten en dergelijke metingen kunnen vertekend zijn door zowel willekeurige (*random*) als systematische meetfouten. Eerder onderzoek heeft laten zien dat als de metingen relatief eenvoudig zijn en concreet, en niet gaan over gevoelens of kenmerken die veel details in zich dragen, de vertekening beperkt is (Hardt & Rutter, 2004). Daarnaast is het retrospectieve design niet van toepassing op de resultaten over welbevinden, die gaan immers over het nu. Een ander punt is dat er nog meer achterliggende variabelen kunnen zijn die een versturende invloed hebben, denk aan meer gevoelige thema's rondom huiselijk geweld. Om die reden is het niet mogelijk een causaal effect van contactverlies op het welbevinden van vaders vast te stellen. Mogelijk is er sprake van een wisselwerking waarbij een dalend welbevinden bij vaders bijdraagt aan een verzwakking van de band met het kind die op zijn beurt het welbevinden verder doet dalen. Alleen met grootschalige paneldata over zowel ouders als kinderen zijn dergelijke wisselwerkingen goed vast te stellen maar dergelijke data zijn in Nederland schaars.

Appendix: Details van de metingen van selecte variabelen

Variabele	Omschrijving
Egalitaire taakverdeling (kind data)	Hoe de huishoudelijke taken tijdens het huwelijk waren verdeeld op basis van vier items. Elk item had een range van 1 ('altijd door moeder') tot 6 ('altijd door vader'). Cronbach's $\alpha = 0,85$.
Betrokkenheid vader na scheiding (kind data)	In welke mate de vader participeerde in activiteiten met het kind op basis van vijf items. Elk items had een range van 1 ('niet of activiteit niet gedaan') tot 4 ('vaak'). Cronbach's $\alpha = 0,83$.
Conflicten tijdens huwelijk (kind data)	Conflicten tussen ouders tijdens het huwelijk op basis van drie items. Elk item had een range van 1 ('nooit') tot 3 ('vaak'). Cronbach's $\alpha = 0,88$.
Conflict na de scheiding (kind data)	In welke mate er 'serieuze conflicten' waren tussen ouders na de scheiding op een schaal van 1 ('nooit') tot 3 ('vaak').
Conflict na de scheiding (vader data)	In welke mate er 'serieuze conflicten waren over de kinderen', op een Likert schaal van 1 ('helemaal oneens') tot 5 ('helemaal eens').
Contactfrequentie vader (kind)	Hoe vaak de vader het kind zag in het eerste jaar na scheiding, gevraagd in frequentie categorieën, gecodeerd naar gemiddelde aantallen per jaar en vervolgens gelogarithmiseerd (na optelling van 1), zoals gesuggereerd door Waite en Harrison (1992).
Alcoholgebruik vader (kind en vader data)	Hoeveel de vader dronk tijdens de jeugd van de respondent, gecodeerd als volgt: niet, alleen bij gelegenheden, matig, veel, excessief. De laatste twee categorieën zijn gecontrasteerd met de overige.
Mentale gezondheid-sproblemen vader (kind en vader data)	Of de vader ten tijde van de jeugd van het kind psychische hulp nodig had voor (a) mentale gezondheidsproblemen zoals depressie, (b) verslavingsproblemen, of (c) allebei.
Werkloosheidsperiodes vader (kind data)	In welke mate de vader werkte ten tijde van de jeugd op een schaal van 1 ('helemaal niet gewerkt') tot 5 ('de gehele periode gewerkt').
Vaders SES (kind en vader data)	Het hoogst behaalde opleidingsniveau van de vader geschaald in ISLED en de beroepsstatus geschaald in ISEI. In de kind data zijn deze variabelen na standaardisatie gemiddeld. In de vader data is alleen het opleidingsniveau gebruikt.
Eenzaamheid (kind en vader)	Zes items uit de schaal van De Jong Gierveld en Van Tilburh (2006): <ul style="list-style-type: none"> · Ik ervaar een leegte om me heen · Er zijn genoeg mensen waarop ik in geval van narigheid kan terugvallen · Ik heb veel mensen op wie ik volledig kan vertrouwen · Er zijn voldoende mensen met wie ik mij nauw verbonden voel · Ik mis mensen om me heen · Vaak voel ik me in de steek gelaten Cronbach's $\alpha = 0,82$ (kinderen) en $0,82$ (vaders).

Vertrouwen (kind en vader)	<p>De volgende vijf items, deels ontleend aan standaardvragen zoals gesteld in het <i>European Social Survey</i>:</p> <ul style="list-style-type: none"> · De meeste mensen zijn wel te vertrouwen · Als je anderen helpt kom je vaak bedrogen uit · Ik vind/vond het in een relatie moeilijk om mijn partner te vertrouwen · Het is riskant om je open te stellen voor anderen · In relaties twijfel ik vaak of het wel goed zal blijven gaan <p>Cronbach's $\alpha = 0,75$ (kinderen) en $0,67$ (vaders).</p>
----------------------------	--

Noot: Voor de vragenlijst, zie het codeboek behorende bij de data (Kalmijn e.a., 2018).

Literatuur

- Ahrons, C. R., & Tanner, J. L. (2003). Adult children and their fathers: Relationship changes 20 years after parental divorce. *Family Relations*, *52*(4), 340-351. doi:10.1111/j.1741-3729.2003.00340.x
- Albertini, M., & Garriga, A. (2011). The effect of divorce on parent-child contacts: Evidence on two declining effect hypotheses. *European Societies*, *13*(2), 257-278. doi:10.1080/14616696.2010.483002
- Amato, P. R., & Afifi, T. D. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of Marriage and the Family*, *68*(1), 222-235.
- Amato, P. R., & Gilbreth, J. G. (1999). Nonresident fathers and children's well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, *61*(3), 557-573.
- Amato, P. R., Meyers, C. E., & Emery, R. E. (2009). Changes in Nonresident Father-Child Contact From 1976 to 2002. *Family Relations*, *58*(1), 41-53. doi:10.1111/j.1741-3729.2008.00533.x
- Aquilino, W. S. (2006). Noncustodial Father-Child Relationship From Adolescence Into Young Adulthood. *Journal of Marriage and Family*, *68*, 929-946.
- Baker, A. J. L., & Verrocchio, M. C. (2016). Exposure to Parental Alienation and Subsequent Anxiety and Depression in Italian Adults. *American Journal of Family Therapy*, *44*(5), 255-271. doi:10.1080/01926187.2016.1230480
- Bastaits, K., & Pasteels, I. (2019). Is joint physical custody in the best interests of the child? Parent-child relationships and custodial arrangements. *Journal of Social and Personal Relationships*, *36*(11-12), 3752-3772. doi:10.1177/0265407519838071
- Cabrera, N. J., Tamisk-LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S., & Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the twenty-first century. *Child Development*, *71*(1), 127-136. doi:10.1111/1467-8624.00126
- Cheadle, J. E., Amato, P. R., & King, V. (2010). Patterns of nonresident father contact. *Demography*, *47*(1), 205-225.

- De Graaf, P. M., & Fokkema, T. (2007). Contacts between divorced and non-divorced parents and their adult children in the Netherlands: An investment perspective. *European Sociological Review*, 23(2), 263-277.
- De Jong Gierveld, J., & Van Tilburg, T. G. (2006). A 6-item scale for overall, emotional, and social loneliness: Confirmatory tests on survey data. *Research on Aging*, 28, 582-598
- Dykstra, P. A., & Fokkema, T. (2007). Social and emotional loneliness among divorced and married men and women: Comparing the deficit and cognitive perspectives. *Basic and Applied Social Psychology*, 29(1), 1-12.
- Emery, R. E., Otto, R. K., & O'Donohue, W. T. (2005). A critical assessment of child custody evaluations – Limited science and a flawed system. *Psychological Science*, 1-29. doi:10.1111/j.1529-1006.2005.00020.x
- Fischer, T., De Graaf, P., & Kalmijn, M. (2005). Friendly and antagonistic contact between former spouses after divorce – Patterns and determinants. *Journal of Family Issues*, 26(8), 1131-1163. doi:10.1177/0192513X05275435
- Gratz, M. (2017). Does Separation Really Lead Fathers and Mothers to be Less Involved in their Children's Lives? *European Sociological Review*, 33(4), 551-562. doi:10.1093/esr/jcx058
- Harakeh, Z., Engels, R., de Vries, H., & Scholte, R. H. J. (2006). Correspondence between proxy and self-reports on smoking in a full family study. *Drug and Alcohol Dependence*, 84(1), 40-47. doi:10.1016/j.drugalcdep.2005.11.026
- Hardt, J., & Rutter, M. (2004). Validity of adult retrospective reports of adverse childhood experiences: review of the evidence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(2), 260-273. doi:10.1111/j.1469-7610.2004.00218.x
- Hartnett, C. S., Fingerhman, K. L., & Birditt, K. S. (2018). Without the ties that bind: US young adults who lack active parental relationships. *Advances in Life Course Research*, 35, 103-113. doi:10.1016/j.alcr.2018.01.004
- Kalmijn, M. (2015). How Childhood Circumstances Moderate the Long-Term Impact of Divorce on Father-Child Relationships. *Journal of Marriage and Family*, 77(4), 921-938. doi:10.1111/jomf.12202
- Kalmijn, M. (2021). Are National Family Surveys Biased Toward the Happy Family? A Multi-Actor Analysis of Selective Survey Nonresponse. *Sociological Methods & Research*, online first. First Published 2 Jul 2021. <https://doi.org/10.1177/0049124120986208>
- Kalmijn, M., & De Graaf, P. M. (2000). Gescheiden vaders en hun kinderen: Een empirische analyse van voogdij en bezoekfrequentie. *Bevolking & Gezin*, 2, 59-84.
- Kalmijn, M., de Leeuw, S. G., Hornstra, M., Ivanova, K., van Gaalen, R., & van Houdt, K. (2019). Family Complexity into Adulthood: The Central Role of Mothers in Shaping Intergenerational Ties. *American Sociological Review*, 84(5), 876-904.

- Kalmijn, M., Ivanova, K., Van Gaalen, R., De Leeuw, S., Van Houdt, K., & Van Spijker, F. (2017). *A multi-actor survey of adult children in the Netherlands [Codebook Release 1.0]*. Amsterdam/The Hague/Heerlen: University of Amsterdam/Statistics Netherlands.
- King, V. (2002). Parental divorce and interpersonal trust in adult offspring. *Journal of Marriage and Family*, 64(3), 642-656. doi:10.1111/j.1741-3737.2002.00642.x
- Lin, I. F. (2008). Consequences of parental divorce for adult children's support of their frail parents. *Journal of Marriage and the Family*, 70(1), 113-128.
- Mandemakers, J. J., & Dykstra, P. A. (2008). Discrepancies in parent's and adult child's reports of support and contact. *Journal of Marriage and the Family*, 70(2), 495-506.
- Manning, W. D., & Smock, P. J. (2000). "Swapping" families: Serial parenting and economic support for children. *Journal of Marriage and the Family*, 62(1), 111-122. doi:10.1111/j.1741-3737.2000.00111.x
- McLanahan, S., Tach, L., & Schneider, D. (2013). The Causal Effects of Father Absence. *Annual Review of Sociology*, Vol 39, 39, 399-427. doi:10.1146/annurev-soc-071312-145704
- Merz, E. M., Consedine, N. S., Schulze, H. J., & Schuengel, C. (2009). Wellbeing of adult children and ageing parents: associations with intergenerational support and relationship quality. *Ageing & Society*, 29, 783-802. doi:10.1017/s0144686x09008514
- Nannestad, P. (2008). What have we learned about generalized trust, if anything? In *Annual Review of Political Science* (Vol. 11, pp. 413-436). Palo Alto: Annual Reviews.
- Nielsen, L. (2018). Joint Versus Sole Physical Custody: Children's Outcomes Independent of Parent-Child Relationships, Income, and Conflict in 60 Studies. *Journal of Divorce & Remarriage*, 2018, 1-35.
- Ogburn, W. F. (1957). Cultural lag as theory. *Sociology & Social Research*, 41, 167-174.
- Orbuch, T. L., Thornton, A., & Cancio, J. (2000). The impact of marital quality, divorce and remarriage on the relationships between parents and their children. *Marriage and Family Review*, 29(4), 221-246.
- Poortman, A. R. (2018). Postdivorce Parent-Child Contact and Child Well-being: The Importance of Predivorce Parental Involvement. *Journal of Marriage and Family*, 80(3), 671-683. doi:10.1111/jomf.12474
- Poortman, A. R., & Van Gaalen, R. (2017). Shared residence after separation: A review and new findings from The Netherlands. *Family Court Review*, 55(4), 531-544.
- Schoppe-Sullivan, S. J., Schermerhorn, A. C., & Cummings, M. E. (2007). Marital conflict and children's adjustment: Evaluation of the parenting process model. *Journal of Marriage and Family*, 69, 1118-1134.
- Scott, M. E., Booth, A., King, V., & Johnson, D. R. (2007). Postdivorce father-adolescent closeness. *Journal of Marriage and Family*, 69(5), 1194-1209. doi:10.1111/j.1741-3737.2007.00441.x

- Silverstein, M., Conroy, S. J., Wang, H., Giarrusso, R., & Bengtson, V. L. (2002). Reciprocity in Parent-Child Relations Over the Adult Life Course. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 57B(1), 3-3.
- Sodermans, A. K., Matthijs, K., & Swicegood, G. (2013). Characteristics of joint physical custody families in Flanders. *Demographic Research*, 28, 821-848. doi:10.4054/DemRes.2013.28.29
- Solomon, B. C., & Jackson, J. J. (2014). Why Do Personality Traits Predict Divorce? Multiple Pathways Through Satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 106(6), 978-996. doi:10.1037/a0036190
- Tach, L., Edin, K., Harvey, H., & Bryan, B. (2014). The Family-Go-Round: Family Complexity and Father Involvement from a Father's Perspective. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 654(1), 16. doi:10.1177/0002716214528655
- Verrocchio, M. C., Baker, A. J. L., & Marchetti, D. (2018). Adult report of childhood exposure to parental alienation at different developmental time periods. *Journal of Family Therapy*, 40(4), 602-618. doi:10.1111/1467-6427.12192
- Westphal, S. K., Poortman, A. R., & van der Lippe, T. (2014). Non-resident Father-Child Contact across Divorce Cohorts: The Role of Father Involvement during Marriage. *European Sociological Review*, 30(4), 444-456. doi:10.1093/esr/jcu050
- Yu, T. Y., Pettit, G. S., Lansford, J. E., Dodge, K. A., & Bates, J. E. (2010). The Interactive Effects of Marital Conflict and Divorce on Parent – Adult Children's Relationships. *Journal of Marriage and the Family*, 72(2), 282-292. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00699.x

Over de auteur

Matthijs Kalmijn is hoogleraar demografie aan het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI)/KNAW en tevens verbonden aan de Universiteit van Groningen. Hij doet onderzoek naar familie, migratie, en levensloop.